

УДК 340.1

ТЕХНІЧНЕ ПРАВО: МІЖГАЛУЗЕВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА**Дем'ян СМЕРНИЦЬКИЙ,**доктор юридичних наук, старший дослідник,
заступник директора

Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України

АННОТАЦІЯ

У статті досліджено технічне право як міжгалузевий інститут права. Визначено, що технічне регулювання – правове регулювання відносин у сфері визначення та виконання обов'язкових вимог до характеристик продукції або пов'язаних із ними процесів та методів виробництва, а також перевірки їх додержання шляхом оцінки відповідності та/або державного ринкового нагляду і контролю нехарчової продукції чи інших видів державного нагляду (контролю). Зазначено, що у сфері гарантування безпеки та якості промислової продукції технічні характеристики закріплюють у нормативно-правових актах (технічних регламентах), а також у нормативних документах (стандартах), вони набувають чинності й визначаються як норми права. На підставі результатів дослідження зроблено висновок, що технічне регулювання варто віднести до міжгалузевого інституту права, який поєднує норми профільюючих галузей права (фундаментальних) та спеціальних галузей права: адміністративного, цивільного, фінансового, господарського, а також і комплексних галузей права – інформаційного, підприємницького тощо.

Ключові слова: *технічне право, міжгалузевий інститут права, технічне регулювання, технічні регламенти, стандарти, оцінка відповідності, сертифікація, метрологічне забезпечення, науково-технічна діяльність.*

TECHNICAL LAW: INTERSECTORAL INSTITUTE OF LAW**Demian SMERNYTSKYI,**Doctor of Juridical Sciences, Senior Researcher,
Co-director

State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

SUMMARY

The article examines technical law as an intersectoral institution of law. It is determined that technical regulation is a legal regulation of relations in the field of determining and fulfilling mandatory requirements for product characteristics or related processes and production methods, as well as verifying their compliance by assessing compliance and / or state market supervision and non-food control, products or other types of state supervision (control). It is noted that in the field of safety and quality of industrial products, technical characteristics are enshrined in regulations (technical regulations) as well as in regulations (standards) and they acquire legal force and are defined as rules of law. Based on the results of the study, it was concluded that technical regulation should be attributed to the intersectoral institute of law, which combines the rules of the relevant branches of law (fundamental) and special branches of law: administrative, civil, financial, economic, and complex branches of law – information, business and etc.

Key words: *technical law, interbranch institute of law, technical regulation, technical regulations, standards, conformity assessment, certification, metrological support, scientific and technical activity.*

DREPT TEHNIC: INSTITUT INTERDISCIPLINAR DE DREPT**REZUMAT**

Articolul examinează dreptul tehnic ca institut de drept intersectorial. Se stabilește ca reglementarea tehnică este reglementarea legală a relațiilor în domeniul determinării și îndeplinirii cerințelor obligatorii privind caracteristicile produsului sau proceselor și metodelor de producție aferente, precum și verificarea respectării acestora prin evaluarea conformității și/sau supravegherii pieței de stat și controlului-produse alimentare sau alte tipuri de supraveghere (control) de stat. Se observă că în domeniul garantării securității și calității produselor industriale, caracteristicile tehnice sunt consacrate în reglementări (reglementări tehnice), precum și în reglementări (standarde), ele intră în vigoare și sunt definite ca norme de drept. Pe baza rezultatelor studiului, s-a ajuns la concluzia că reglementarea tehnică trebuie atribuită institutului interdisciplinar de drept, care combină regulile ramurilor de drept relevante (fundamentale) și ale ramurilor speciale de drept: administrativ, civil, financiar, economic, și ramuri complexe de drept – informație, afaceri etc.

Cuvinte cheie: *drept tehnic, institut interdisciplinar de drept, reglementare tehnică, reglementări tehnice, standarde, evaluarea conformității, certificare, suport metrologic, activitate științifică și tehnică.*

Постановка проблеми. Належне нормативно-правове забезпечення правового регулювання у сфері науково-технічної діяльності сприяє підвищенню ефективності наукових досліджень та науково-технічних розробок, упровадженню результатів досліджень у суспільне життя, створенню належних умов для наукової творчості. Отже, проведення ретельних досліджень стосовно нормативно-правового забезпечення правового регулювання у сфері науково-технічної діяльності, виявлення прогалин та надання відповідних пропозицій з удосконалення правового забезпечення науково-технічних досліджень та розробок є вкрай актуальним.

Актуальність теми дослідження підтверджується станом нерозкритості теми щодо віднесення технічно регулювання до міжгалузевого інституту права.

Науковий аналіз проблем правового регулювання наукової та науково-технічної діяльності здійснювали численні ученні. Серед них необхідно назвати таких, як: О.Ф. Скакун, Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвеева, А.І. Черемнова, Ю.С. Шемшученко, О.С. Колбасов, М.Я. Тешнер, Є.В. Самусь, В.М. Подойніцин, М.Є. Александров, Н.Ф. Вашук та інші.

Метою статті є дослідження нормативно-правового забезпечення адміністративно-правового регулювання у сфері науково-технічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. О.Ф. Скакун зазначає, що інститут законодавства є системою нормативних розпоряджень галузі законодавства, які регулюють сукупність суспільних відносин. Важливим елементом структури законодавства є комплексні інститути, що об'єднують нормативні розпорядження кількох галузей законодавства [1, с. 263]. Те саме визначають і Н.М. Крестовська та Л.Г. Матвеева, які зазначають, що за структурою та місцем у системі права виокремлюють прості, або галузеві, та складні, або міжгалузеві, інститути права. Складний (комплексний, міжгалузевий) інститут права є сукупністю норм, що входять до складу різних галузей права, але регулюють взаємопов'язані споріднені відносини [2].

Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [3] визначає правові й організаційні засади розроблення, ухвалення та застосування технічних регламентів і передбачених ними процедур оцінки відповідності, а також здійснення добровільної оцінки відповідності.

Відповідно до Закону [3] технічне регулювання – правове регулювання відносин у сфері визначення та виконання обов'язкових вимог до характеристик продукції або пов'язаних із ними проце-

сів та методів виробництва, а також перевірки їх додержання шляхом оцінки відповідності та/або державного ринкового нагляду і контролю нехарчової продукції чи інших видів державного нагляду (контролю).

А.І. Черемнова зазначає, що «поряд із нормами права існують і технічні норми. Серед технічних норм є такі, які, одержуючи закріплення в нормативних актах, набувають юридичної сили, їх можна назвати техніко-юридичними. До технічних норм належать ті, які входять до змісту технічних регламентів, стандартів, технічних умов, кодексів усталеної практики, нормативів тощо. Ці норми, не втрачаючи організаційно-технічного характеру, набувають водночас ознак правової норми, оскільки виходять від держави (її компетентного органу), виражають волю нормотворця, забезпечуються можливістю державного примусу, закріплюються у спеціальних нормативних актах, регулюють, хоча і специфічні, але досить важливі відносини. Свою регламентуючу функцію вони здійснюють у сукупності з іншими правовими нормами» [4, с. 200]. Автор визначає технічні характеристики, встановлені у правових документах, як норми права. Звісно, поряд із нормами права існує низка інших норм, але вони набувають правового змісту лише тоді, коли визначені в нормативно-правових документах. Технічні характеристики, які визначені в нормативно-правових актах, набули масового характеру, адже, напевне, не існує сфери суспільної діяльності, де технічні норми не є нормами регулювання безпечності продукції як для людини, так і для навколишнього середовища, а також нормами уніфікації, що застосовуються у виготовленні технічної продукції. Автор також акцентує увагу на тому, що правові проблеми технічного регулювання в галузі охорони навколишнього природного середовища були предметом досліджень у працях вітчизняного правознавця Ю.С. Шемшученка, який у 70-х рр. минулого століття обґрунтував правову природу державних екологічних стандартів та механізм їх реалізації. А питаннями стандартизації в галузі охорони довкілля досить плідно вивчав також російський правознавець О.С. Колбасов [5].

М.Я. Тешнер констатує, що «сучасний етап зміцнення України як незалежної держави, орієнтованої на розвиток ринкових відносин, характеризується підвищенням значення в системі виконавчої влади органів, які здійснюють регулятивні, координаційні, тобто міжгалузеві функції, до яких належать і органи управління в галузі технічного регулювання». Далі вчений розкриває думку, що «управління в даній сфері можна розглядати як

засновану на законі діяльність уповноважених на це державою органів (посадових осіб), яка спрямована на встановлення і застосування юридичними чи фізичними особами загальних норм, правил, характеристик щодо продукції, робіт, послуг, упорядкування процесів, досягнення оптимальної економії, дотримання умов і вимог їхньої безпеки» [6].

Переважно обов'язкові норми до продукції встановлюються в технічних регламентах.

Згідно із Законом України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», технічний регламент – нормативно-правовий акт, у якому визначено характеристики продукції або пов'язані з ними процеси та методи виробництва, включаючи відповідні адміністративні положення, додержання яких є обов'язковим [3].

Тобто до характеристик продукції можливо віднести її якість та безпечність як для самої людини, так і для навколишнього середовища.

Окрім того, норми щодо якості та безпечності продукції встановлюються в нормативних документах під час проведення робіт зі стандартизації відповідно до Закону України «Про стандартизацію» [7]. Стандартизація – це діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері.

Згідно із Законом [7], нормативний документ – документ, що встановлює правила, настанови чи характеристики щодо діяльності або її результатів. До нормативних документів відносяться стандарти, технічні умови та кодекси ustalеної практики.

Стандарт визначено як нормативний документ, заснований на консенсусі, ухвалений визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в окремій сфері.

Технічні умови – нормативний документ, що встановлює технічні вимоги, яким повинні відповідати продукція, процес або послуга, визначає процедури, за допомогою яких може бути встановлено, чи дотримані такі вимоги.

А кодекс ustalеної практики, відповідно до Закону, – нормативний документ, що містить рекомендації щодо практик чи процедур проектування, виготовлення, монтажу, технічного обслуговування або експлуатації обладнання, конструкцій чи виробів [7].

Національні стандарти та кодекси ustalеної практики, як встановлено ст. 23 Закону [7], застосовуються на добровільній основі, окрім випадків, якщо обов'язковість їх застосування встановлена нормативно-правовими актами. Отже, у разі посилення на них у технічних регламентах або інших нормативно-правових актах вони стають обов'язковими до виконання.

Також у процесі технічного регулювання характеристик щодо продукції, робіт, послуг, упорядкування процесів, досягнення оптимальної економії, дотримання умов і вимог їхньої безпеки свою роль відіграє метрологічна діяльність.

Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність» встановлює, що метрологія – наука про вимірювання та їх застосування, а метрологічна діяльність – діяльність, пов'язана із забезпеченням єдності вимірювань [8].

Згідно зі ст. 3 Закону [8] сферою законодавчо регульованої метрології є визначені види діяльності, щодо яких з метою забезпечення єдності вимірювань та простежуваності здійснюється державне регулювання стосовно вимірювань, одиниць вимірювання та засобів вимірювальної техніки.

До сфери законодавчо регульованої метрології належать такі види діяльності: забезпечення захисту життя й охорони здоров'я громадян; контроль якості та безпечності харчових продуктів і лікарських засобів; контроль стану навколишнього природного середовища; контроль безпеки умов праці; контроль безпеки дорожнього руху та технічного стану транспортних засобів; топографо-геодезичні, картографічні та гідрометеорологічні роботи, роботи із землеустрою; торговельно-комерційні операції та розрахунки між покупцем (споживачем) і продавцем (постачальником, виробником, виконавцем), зокрема й під час надання транспортних, побутових, комунальних, телекомунікаційних послуг, послуг поштового зв'язку, постачання та/або споживання енергетичних і матеріальних ресурсів (електричної і теплової енергії, газу, води, нафтопродуктів тощо); обчислення сум податків і зборів, податковий та митний контроль; роботи, пов'язані з визначенням параметрів будівель, споруд і території забудови; роботи із забезпечення технічного захисту інформації згідно із законодавством; роботи з використання апаратури глобальних супутникових навігаційних систем; роботи, що виконуються за дорученням органів досудового розслідування, органів прокуратури та судів; реєстрація національних і міжнародних спортивних рекордів.

Метрологічна система України створює необхідні засади для забезпечення єдності вимірювань

у державі та включає до свого складу: національну метрологічну службу; нормативно-правову базу, зокрема й законодавчі акти, технічні регламенти й інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері метрології та метрологічної діяльності; національну еталонну базу та систему передачі розмірів одиниць вимірювання; систему добровільної акредитації калібрувальних лабораторій, а також систему акредитації випробувальних лабораторій, органів з оцінки відповідності у випадках, визначених цим та іншими законами України; навчальні заклади, науково-дослідні установи, організації, що поширюють знання та досвід у сфері метрології та метрологічної діяльності [8].

Тобто у процесі технічного регулювання характеристик продукції, робіт, послуг та забезпечення їхньої якості та безпечності одним з основних завдань є дотримання єдності вимірювання технічних параметрів.

Розглядаючи питання технічного регулювання встановлення відповідних характеристик до продукції та процесів, необхідно констатувати, що загалом встановлення характеристик відбувається під час розробки технічної продукції чи відповідних процесів її виготовлення, створення нових матеріалів чи технологій. Узагальнюючи наведену думку, можна дійти висновку, що характеристики продукції та процесів встановлюються під час науково-технічної діяльності.

Відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» науково-технічна діяльність – наукова діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань для розв’язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, основними видами якої є прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки [9].

Результатом такої діяльності можуть бути одержані під час проведення прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок нові або істотно вдосконалені матеріали, продукти, процеси, пристрої, технології, системи, нові або істотно вдосконалені послуги, введені в дію нові конструктивні чи технологічні рішення, завершені випробування, розробки, що впроваджені або можуть бути впроваджені в суспільну практику. Науково-технічний (прикладний) результат може бути у формі ескізного проекту, експериментального (дослідного) зразка або його діючої моделі, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, дослідного зраз-

ка, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів тощо.

Висновки. У підсумку розгляду питання технічного регулювання якості та безпечності продукції та процесів зазначимо, що до елементів технічного регулювання варто віднести розроблення технічних регламентів, стандартів, кодексів усталеної практики, технічних умов, проведення визначеними суб’єктами (як державними, так і недержавними) оцінки відповідності, сертифікації, метрологічного забезпечення, державного ринкового нагляду і контролю нехарчової продукції чи інших видів державного нагляду, а також діяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, державних установ щодо правового регулювання сфери дотримання якості та безпечності продукції, робіт та послуг.

Отже, технічне регулювання варто віднести до міжгалузевих інститутів права, який поєднує норми профільюючих галузей права (фундаментальних) та спеціальних галузей права: адміністративного, цивільного, фінансового, господарського, а також і комплексних галузей права – інформаційного, підприємницького тощо. Тобто технічне право – це міжгалузевий інститут права.

Окрім того, до технічного регулювання ми відносимо правове регулювання відносин у сфері науково-технічної діяльності, а саме у сфері проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських, проектно-конструкторських, дослідно-технологічних, технологічних, пошукових та проектно-пошукових робіт, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інших робіт, пов’язаних із доведенням нових наукових і науково-технічних знань до стадії практичного використання, зокрема й забезпечення якості та безпечності продукції.

Список використаної літератури:

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права : Елементарний курс. 2-е вид. Харків : ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с. URL: <http://studies.in.ua/krestovska-nm-teorjaderzhavi-prava.html> (дата звернення: 07.06.2021).
3. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України 15 січня 2015 р. № 124–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст. 96.
4. Черемнова А.І. Технічні норми в системі регулювання суспільних відносин у сфері охорони довкілля. Актуальні проблеми держави і права. 2008. С. 200–204.
5. Колбасов О.С. Стандартизація в охороні навколишнього середовища. *Окружающая среда под охраной закона*. Москва, 1982.

6. Тешнер М.Я. Організаційно-правові засади державного управління у сфері технічного регулювання. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-1/doc/2/19.pdf> (дата звернення: 07.06.2021).

7. Про стандартизацію : Закон України від 5 червня 2014 р. № 1315–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 31. Ст. 1058.

8. Про метрологію та метрологічну діяльність : Закон України від 5 червня 2014 р. № 1314–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 30. Ст. 1008.

9. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА
СМЕРНИЦЬКИЙ Дем'ян Вікторович – доктор юридичних наук, старший дослідник, заступник директора Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України;

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR
SMERNYTSKYI Demian Viktorovich – Doctor of Juridical Sciences, Senior Researcher, Co-director of the State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine;
sdv2@ukr.net